

*I-asis ir II-asis moterų
suvažiavimai: Lietuvos
moterų judėjimo
siekliai ir išdavos*

Įvadas

Moterys, kaip reikšminga svarbi socialinė jėga, visuomeniniam gyvenime galėjo pasireikšti tik nuo XX a. pradžios. XIX a. pabaigoje Europoje prasidėjo pirmoji feminizmo banga, kuriai būdinga moterų kova už politines teises ir politinės savimonės ugdymą.

Lietuvos moterų judėjimas, prasidėjęs XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, peraugo iš pavienio, išsklaidyto į organizavimosi lygį, kuriame buvo siekiama įkurti vieningą moterų organizaciją. Šis Lietuvos moterų judėjimo etapas sutapo su carinės Rusijos, tačiau atsiliko nuo Lenkijos, Latvijos, Suomijos moterų judėjimų. Šių kaštų moterys savo organizacijas įkūrė XIX a. pabaigoje. Latvijos moterų judėjimas prasidėjo XIX a. antroje pusėje. 1867 m. Rygoje prie „Skurstančių estų draugijos“, įsikūrė moterų komitetas, kuris užsiėmė labdarą. 1891 m. ponios įsteigė arbatos draugiją „Rytinė žvaigždė“, kurios tikslas buvo pažadinti moterų mąstymą ir dvasinius siekius ¹. Suomijos moterys jau XIX a. pirmoje pusėje kėlė išsilavinimo klausimą, o 1884 m. įkūrė „Suomių moterų“ asociaciją, kurios atstovė 1888 m. dalyvavo Vašingtone vykusiam moterų kongrese. 1892 m. suomės įkūrė naują moterų organizaciją-gynimo draugiją, pavadintą „Moterų unija“. 1899 m., carinei Rusijai pradėjus stiprinti rusinimą krašte, buvo įkurta dar viena moterų organizacija „Martos asociacija“, siekusi pakelti moterų žinių lygį ².

Lenkijos moterys anksčiausiai pradėjo organizuotis Didžiojoje Lenkijoje, įėjusioje į kaizerinės Vokietijos sudėtį. 1853 m. Poznanėje buvo įkurta labdarinaga moterų organizacija „Šv. Vincento ir Pauliaus draugija“. Jai vadovavo klierikai.

¹ News about Women in Latvia, Riga, 1994, p.41.

² I. Hallsten, The position of woman in Finland, Helsinki, 1925, p.36.

Moteryų švietimu rūpinosi nuo 1871 metų veikusi „Mokslinės paramos“ draugija. 1894 m. Poznanėje pasaulietės moterys įsteigė susivienijimą „Kova“, kuris kėlė politinių teisių suteikimo moterims klausimą. XX a. pradžioje moterys įsijungė ir į profesinių sąjungų judėjimą³. Estijos moterys į savo organizaciją susibūrė 1906 m.⁴.

Lietuvos moterų organizacija buvo įkurta 1905 m. Lietuvos, skirtingai nei latvės, estės, lenkės, anksčiau organizavo pirmąjį moterų suvažiavimą, kuriam buvo numatyta moterų judėjimo strategija ir taktika.

Lietuvos I ir II moterų suvažiavimai mažai tyrinėti. Daugiau tyrinėtas I moterų suvažiavimas. I Respublikoje I moterų suvažiavimą labai glaustai nagrinėjo O. Mašiotienė. Ji trumpai apžvelgė I Lietuvos moterų suvažiavimą ir vėlesnę veiklą, kai moterų judėjimas skilo į dvi sroves: katalikių ir pažangiečių⁵. Sovietinėje Lietuvoje 1988 m. I moterų suvažiavimą aprašė O. Maksimaitienė straipsnyje „Pirmieji žingsniai“⁶. Moterų judėjimo pradžią ir I Lietuvos moterų suvažiavimą aptarė J. Leonavičius⁷. Suvažiavimu ir jo nutarimais domėjosi D. Vailionytė⁸. Abu autoriai rėmėsi 1937 metų spauda, kurioje I moterų suvažiavimo dalyvės spausdino savo atsiminimus. O. Voverienė aptarė abu suvažiavimus. Autorė kalbėdama apie I Lietuvos Moterų suvažiavimą nurodė, kad jame tvyrojo Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės nuojauta⁹. O. Voverienė, rašydama apie I ir II moterų suvažiavimus, paminėjo, kad II-asis suvažiavimas apsvarstė politinius klausimus ir susiklosčiusią padėtį po rinkimų¹⁰.

Straipsnyje remiuosi S. Čiurlionienės-Kymantaitės¹¹, G. Petkevičaitės-Bitės¹² ir J. Žymantienės-Žemaitės¹³ memuarais, 1937 m. spaudoje publikuotais I moterų suvažiavimo dalyvių atsiminimais¹⁴, 1937 – 1938 m. periodika¹⁵, VU bibliotekos rankraščių skyriuje esančias O. Puidienės, F. Bortkevičienės, G. Petkevičaitės, M. Pečkauskaitės, Z. Pšibiliauskienės-Lazdynų Pelėdos laiškais ir prisiminimais bei kunigo P. Januševičiaus laiškais prelatui A. Dambrauskui. Lietuvos Mokslo Akademijos bibliotekos rankraščių skyriuje saugomais P. Leono

³ Kobieta i swiat polityki, Warszawa, 1994, 22-26.

⁴ Women around the Baltic sea, London, 1993, p.122.

⁵ O. Mašiotienė, Moterų politinis ir valstybiniai-tautiškas darbas 1907–1937m., Kaunas, 1938, p.47.

⁶ O. Maksimaitienė, Pirmieji žingsniai, Tarybinė moteris, 1988, birželis.

⁷ J. Leonavičius, Petras Leonas–Lietuvos sąžinė, Kaunas, 2002, p.716.

⁸ D. Vailionytė, Pirmasis Lietuvos moterų suvažiavimas 1907 metais Kaune, Sociologija: praeitis ir dabartis, (Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga), Kaunas, 1997, 1 knyga, p.147–150.

⁹ O. Voverienė, Trečiasis Lietuvos moterų suvažiavimas, XXI amžius, 2000, lapkričio 8.

¹⁰ O. Voverienė, Trečiajame suvažiavime moterys vėl gins savo teises, Lietuvos aidas, 2000, gruodžio 6.

¹¹ S. Čiurlionienė-Kymantaitė, Raštai, Vilnius, 1988, t.3, p.290.

¹² G. Petkevičaitė, Raštai, Vilnius, 1967, t. 4, p.250.

¹³ J. Žemaitė Raštai, Vilnius, 1957, t.5, p.338.

¹⁴ O. Beleckienė, Prelatas P. Januškevičius apie I-ąjį moterų suvažiavimą, Naujoji vaidilutė, 1937, Nr.9; P. Leonas, Pirmąjį moterų suvažiavimą prisiminus, Naujoji vaidilutė, 1937, Nr.9 9 143 0, p.394; Pirmojo Lietuvos moterų suvažiavimo 1907 m. Kaune prisiminimai, Lietuvos žinios, 1937 ir kt.

¹⁵ Naujoji vaidilutė 1937–1938, Moteris ir pasaulis 1938, Kova, 1907, Lietuvos ūkininkas 1907 ir kt.

dienoraščiais bei L. Giros parengtu straipsniu „Literatūros naujienoms”, esančiu Lietuvos Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekos rankraščių skyriuje.

Straipsnio tikslai: 1) išanalizuoti I ir II moterų suvažiavimų, vykusių Kaune, tikslus, priimtas programas; 2) atskleisti suvažiavimų reikšmę Lietuvos moterų judėjimo raidai; 3) parodyti valdžios ir partijų požiūrį į I ir II moterų suvažiavimus.

Vilnius ir Kaunas – du Lietuvos moterų judėjimo centrai

1905 m. birželio mėnesį Vilniaus ir Šiaulių pažangios moterys pradėjo kviešti pasitarimus ir susirinkimus. Juose aptarė ir moterų organizacijos įkūrimo klausimą. Vilnietės 1905 m. rugsėjo 22–23 d. Vilniuje sušaukė moterų susirinkimą. Jame buvo įkurtas Lietuvos moterų susivienijimas, išrinkta jo valdyba: F. Bortkevičienė, O. Pleirytė-Puidienė ir S. Landsbergaitė. Susirinkimo metu buvo parengta ir priimta draugijos programa, kurioje buvo numatyta: 1. Iškovoti autonomiją Lietuvai etnografinėse ribose su Seimu Vilniuje, išrinktu visuotinu, lygiu, slaptu, betarpišku balsavimu. 2. Iškovoti lygias moterų ir vyrų teises. 3. Susivienijimo nariais gali būti ir moterys, ir vyrai¹⁶. Lietuvos Moterų susivienijimas kūrė kuopeles provincijoje, užmezgė ryšius su Rusijos moterų draugijomis. Lenkijos ir Rusijos moterų judėjimai siekė įtraukti į savo veiklą susikūrusį lietuvių moterų judėjimą.

1905 m. gruodžio 4–5 d. posėdžiavo Vilniaus Didysis Seimas, kuriame dalyvavo: F. Bortkevičienė, K. Janelytė, L. Purėnienė, O. Brazauskaitė, Šilingienė, Šveikauskienė, G. Petkevičaitė-Bitė ir kt. Nors atskiros moterų grupės Seime nebuvo, tačiau jos aktyviai pasisakė jame. O. Brazauskaitė kalbėjo apie moterų ir vyrų lygybės principus, kurie turėtų būti įgyvendinti nepriklausomoje Lietuvoje¹⁷. F. Bortkevičienės vaidmenį Seime aprašė G. Petkevičaitė: „Didžiajame seime savo akimis išvydau kiek iniciatyvos, energijos, pasiaukojimo dėjo tada F. Bortkevičienė <...>. Nors viešai susirinkime ji balso nekėlė, bet puikiai orientavosi to meto politiniuose klausimuose, nesiliovė tartis su atskirais veikėjais ir remti juos naudingais svarbiam susirinkimui nurodymais ir patarimais”¹⁸. Didžiojo Seimo pirmininkas dr. J. Basanavičius, atsiminimuose apie Seimą teigė, kad trečiajame posėdyje 1905 m. lapkričio 22 (gruodžio 5d.), svarstant žemės ūkio klau-

¹⁶ F. Bortkevičienė, Lietuvos moterų susivienijimas, Vilniaus universiteto rankraščių skyrius (toliau–VU RS), f. 1, f.423, l. 270.

¹⁷ O. Mašiotienė, Moterų politinis ir valstybiniai–tautiškas darbas 1907–1937 m., Kaunas, 1938, p.9.

¹⁸ G. Petkevičaitės atsiminimai, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraščių skyrius (toliau–LL TI RS), f.30–26, l. 3.

simus, kalbėjo ir keletas moterų, daugiausia tarnaitės, kurios skundėsi dėl savo vargų, skriaudų ir kurios reikalavo, kad joms būtų padidintos algos, kasdien suteikta po dvi valandas mokslui. Jos taip pat reikalavo nemokamo gydymo ir t.t.¹⁹.

Didžiojo Seimo priimtuose nutarimuose, II-ame Lietuvos autonomijos punkte, buvo nurodoma: „Reikalauti Lietuvai autonomijos su seimu Vilniuje, išrinktu visuotiniu, lygiu, tiesiu ir slaptu balsavimu, neskiriant lyties, tautos, tikėjimo”²⁰. Tai buvo politinio lygiateisiškumo siekio pradžia. Didysis Vilniaus Seimas turėjo didelės reikšmės Lietuvos moterų judėjimo raidai. Po Vilniaus suvažiavimo, 1905 m. gruodžio mėnesį, Lietuvos moterų susivienijimas suorganizavo Lotovėnuose, netoli Anykščių, Lietuvos moterų sodiečių susirinkimą, kuris pritarė susivienijimo programai.

1906 ir 1907 m. Lietuvos moterys kartu su Rusijos moterimis siekė gauti rinkimų teisę. Jos, nepatenkintos 1905 ir 1907 m. rinkimų į Rusijos dūmą įstatymais, reikalavo sau visiškų politinių teisių.

Tuo metu Lietuvoje formavosi ir antras – katalikiškasis moterų judėjimo centras Kaune. Skirtingai nei Vilniuje, čia veikė dvasininkai. Jie iš karto po spaudos atgavimo, 1904 m. pabaigoje, Kaune norėjo leisti laikraštį, skirtą moterims. Kunigas P. Januševičius 1904 m. spalio 15 d. laiške prelatui A. Dambrauskui ne tik įrodinėjo, kad Kaunas turi tapti lietuviško judėjimo centru, tačiau, užsiminęs apie laikraštį, teigė: „Man norėtusi išgauti leidimą laikraščiui leisti Kaune. Kolei kas aš jį paaukočiau gospadinių, mergaičių ir davatkų reikalams (!)”²¹. Kitame laiške, rašytame 1904 m. lapkričio 3 d., nurodė, kad „Kaune lietuviškas gaivalas auga. Jau siekia ponios ir panelės lietuviškos kalbos mokytojų. Gaila, kad jų nėra”²². Kunigai, įvertinę besiklostančią tautinę sudėtį Kaune ir moterų kaip socialinės jėgos reikšmę, savo įtakos plėtimui siekė tapti dominuojančia Kauno visuomenės jėga. P. Leonas, 1906 m. grįžęs iš Rusijos į Kauną, pastebėjo, kad dvasininkija buvo skaitlingiausia inteligentijos dalis²³. Kunigas P. Januševičius prelatui A. Dambrauskui taip pat nurodė, kad „Kaunas dėl inteligentijos krikščioniškas, o Vilnius tegul sau bus dėl inteligentijos dabartinėje gadynėje”²⁴. Be to, jis laiškuose prelatui teigė, kad „ar su laikraščiais, ar su knygomis visada Kaune turėsime didesnę pasisekimą negu Vilniuje”²⁵. 1905 m. jie su Kauno gubernatoriumi vedė derybas, norėdami gauti leidimą įkurti sesučių mokyklą ir knygyną²⁶. Tais pačiais metais kunigas P. Januševičius ieškojo galimybių leisti Kaune ne vieną, o du laikraščius: „Kaune – dabar tuštybė, tuo pačiu užkirstume kelią atiklerikams,

¹⁹ J.S – lius [J. Basanavičius], Iš Didžiojo Vilniaus seimo istorijos, Vilnius, 1925, p.15–16.

²⁰ P. Čepėnas, Naujųjų laikų Lietuvos istorija, Vilnius, 1992, t.1, p 346.

²¹ Ten pat, l.24.

²² Ten pat, l.25.

²³ P. Leonas, Mano pergyvenimai ir atsiminimai, Lietuvos mokslų akademija, Rankraščių skyrius (toliau–LMA RS), f. 117–1077, 5 dalis, l.19.

²⁴ Kn. P. Januševičiaus laiškas prel. A. Dambrauskui 1902 – 1914, VU RS, f.1–E. 206, l.42.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Ten pat.

kurie taikosi persigabenti Kaunan”²⁷. 1905–1906 m. LKDP visame krašte steigė katalikiškas organizacijas, siekdama plėsti savo įtaką krašte. Kilo klausimas, kur turėtų būti kuriamų katalikiškų organizacijų centras – Kaune ar Vilniuje. Kunigas P. Januševičius 1906 m. balandžio 2 d. laiške prelatui A. Dambrauskui, rašydamas apie katalikiškų draugijų steigimą, teigė: „Kam mums tolintis nuo žmonių? Kaunas yra apgyventas iš keturių pusių lietuviais, o Vilnius vos iš vienos, o daugiausiai iš dviejų.<...>Persigabent visai Vilniun, kam gi tada atiteks Kaunas? Ar žydams? Ar gudams? Ar lenkams?<...>Viską reikia organizuoti Kaune, čia kambariai pigesni, čia kelios yra draugijos, čia daugiau lietuvių, čia mes jokios beveik opozicijos nesutikę”²⁸. Tokiu būdu Kauno dvasininkija įrodinėjo Vilniaus dvasinei bendruomenei, kad Kaune yra didelės galimybės politinei ir kultūrinei veiklai. Kaune buvo palankios sąlygos ir naujo moterų judėjimo centro formavimuisi. 1906 m., be kitų katalikiškų organizacijų, jame buvo įsteigta ir „Šv. Zitos”-tarnaičių draugija, kuri savo veiklą pradėjo dar 1905 m. Vilniuje.

XX a. pradžioje Kauno ir Vilniaus miestų reikšmė buvo nevienoda. Kaunas buvo tikras provincijos užkampis: „žemi nutriušę nameliai, kiauri apardyti šaliगतviai<...>šviesos gatvėse nebuvo. Pačios gatvės buvo duobėtos, kaip sodžių.<...>Miesto sodelis prie teatro buvo pilnas varnalzdžių”²⁹.

Tuo tarpu Vilnius buvo buvusi Lietuvos sostinė.

I ir II moterų suvažiavimų rengimas Kaune

Vykstant rinkimams į Rusijos Valstybės III dūmą, Lietuvos moterys rengėsi pirmajam moterų suvažiavimui. Visuomenė apie moterų suvažiavimą nekalbėjo, juo menkai domėjosi, nebuvo rinkimų į jį ir „karštų kalbų kaip į Didįjį Vilniaus seimą”³⁰. Visuomenės dauguma svarstė vykstančius rinkimus į Rusijos dūmą.

Vilniuje telkėsi išsimokslinusios moterys, jau aktyviai įsijungusios į tautinį judėjimą, dalyvavusios Didžiajame Vilniaus seime ir vadovavusios Lietuvos moterų sąjungai bei priklausiusios demokratų ar socialdemokratų partijoms arba bent pritariančios vienos ar kitos partijos deklaruotoms idėjoms. Vilniuje moterų judėjimui vadovavo liberalės demokratės F. Bortkevičienė, O. Pleirytė-Puidienė, S. Landsbergaitė, O. Brazauskaitė, G. Petkevičaitė. Jos pirmiausia kėlė teises, politinės moterų ir vyrų lygybės idėjas. Nemaža dėmesio jos skyrė moterų visuomeninio sąmoningumo žadinimui, švietimo klausimams.

²⁷ Ten pat, l.34.

²⁸ Kn. P. Januševičiaus laišakai prel. A. Dambrauskui 1902–1914, VU RS, f.1–E. 206, l.42.

²⁹ Urbšienė-Marija Mašiotienė, Prie žibalinės lempos. Atsiminimai, I d., LL TI RS, f.11-170, l.237.

³⁰ Lietuvių moterų suvažiavimas Kaune, Kova, 1907, lapkričio 29.

Kaune nebuvo moterų visuomenininkių, kurios galėtų organizuoti, vadovauti moterų judėjimui, todėl kunigai siekė pakreipti Bažnyčios labai kylantį moterų visuomeninį aktyvumą ir perimti vadovavimą jam. Jie 1907 m. rugsėjo 23–24 d. Kaune organizavo I Lietuvos moterų suvažiavimą, kuris vyko didžiausiam miesto pastate, teatre. Moterų suvažiavimo sušaukimo mintį iškelė kunigas P. Januševičius. Apie suvažiavimo idėjos gimimą 1937 m. P. Januševičius išdėstė žurnalistei O. Beleckienei, kuri straipsnyje rašė: „Skaičiau užsienio laikraščiuose, kad kituose kraštuose moterys susiorganizavusios ir daro suvažiavimus. Pagalvojau argi lietuvės moterys to pat negalėtų padaryti. Kilusia mintimi pasidalinau su kitais”³¹. Kita ne tiek reikšminga politiniu požiūriu suvažiavimo priedžastis buvo pragmatiška. Ją savo atsiminimuose nurodė Sofija Čiurlionienė–Kymantaitė: „Kauno tas suvažiavimas buvo kilęs iš pačių niekų. Vieno teisėjo žmona, lenkė E. Lebkauškienė, buvo sumaniusi atidaryti liaudies dirbinių krautuvę. Reikėjo jai surinkti daugiau kaimiečių moterų, jas sudominti, pakinkyti austi ir megzti jos krautuvei. Čia prisidėjo veiklusis P. Januševičius”³².

P. Januševičius ėmėsi realizuoti suvažiavimo sušaukimo idėją. Jis kvietė pasitarimus. Tačiau parengiamasis darbas vyko labai sunkiai, nes „reikėjo kiekvienai išaiškinti ko norime, kas bus ir kaip reikės veikti”³³. Tuo metu Kaune moterų inteligencijų buvo labai mažai, todėl rasti norėjusių dirbti organizaciniame komitete taip pat buvo sunku: „su kuria pasikalbėjome visos bijojo, kratėsi, nedrįso. Iš energingesnių, drąsesnių lietuvių labai sunkiai buvo sudarytas komitetas: E. Vaitkevičienė, E. Lebkauškienė, Kubilinskienė, Daugelytė, Augustinaitė, M. Rabašauskienė, C. Leonienė”³⁴. S. Kymantaitė–Čiurlionienė apie suvažiavimo organizacinį komitetą rašė: „Kunigai parinko septynias, iš jų tik viena buvo baigusi gimnaziją, Leonienė<...>kitos šiaip beveik beraštės, teisybė, buvo dar K. Bielinskaitė, labai karšta katalikė, vėliau<...>vokiečių kalbos mokytoja”³⁵.

Kunigų sudarytas septynių narių organizacinis komitetas turėjo ne tik užtikrinti suvažiavimo eigą pageidaujama linkme, bet ir įtvirtinti klerikalų įtaką naujai kuriamoje moterų organizacijoje. Komitete aktyviai darbavosi ir teisininkas P. Leonas, kuris 1937 m. rašė: „Man sugrįžus Kaunan, greitu laiku buvau kunigų pakviestas į pasitarimus lietuvių moterų suvažiavimui Kaune rengti”³⁶. Organizacinis komitetas svarstė, kurias moteris kviesti į suvažiavimą, kad parodytų moterų kultūringumą. Organizacinio komiteto dauguma buvo linkusi kviesti daugiausiai kaimo moteris, kad būtent katalikės moterys išlaikytų vadovavimą suvažiavimui ir sudarytų daugumą jame. P. Leonas komiteto susirinkime pastebėjo, jeigu „lietuviai nori pasididžiuoti savo kultūringumu, tai geriau pasirodyti tokiems, kokie esame. Svarbu, kad ne vien ponai ir aristokratai būtų apsišvietę,

³¹ O. Beleckienė, Prelatas P. Januševičius apie ..., p.385, 386.

³² S. Čiurlionienė–Kymantaitė, Raštai, ... p.292.

³³ O. Beleckienė, Prelatas P. Januševičius ..., p.385, 386.

³⁴ Ten pat.

³⁵ S. Čiurlionienė–Kymantaitė, min. veik..., p.292.

³⁶ P. Leonas, Pirmąjį moterų suvažiavimą prisiminus, Naujoji vaidilutė, 1937, Nr.9 (143), p.394.

bet ir liaudis susipratusi. Todėl raginti važiuoti visas moteris neatsižvelgiant, ar jos skrybėlėtos, ar skepetuotos”³⁷. J. Tumo pasiūlymu į Kauno suvažiavimą buvo pakviestos ir vilnietės. Vilniuje, „Vilniaus Kanklių” salėje, įvyko vilniečių moterų susirinkimas. Jame nutarta Kauno moterų suvažiavimą paversti visos Lietuvos moterų suvažiavimu, svarstytas suvažiavimo perkėlimo į Vilnių klausimas. Buvo nutarta, kad geriau pritarti Kauno idėjai, nes žmonėms lengviau suvažiuoti į jį. Susirinkimo dalyvės parengė programą ir išrinko atstoves – J. Smetonienę ir O. Pleirytę-Puidienę – į suvažiavimą³⁸. 1907 m. rugpjūčio 10 d. M. Pečkauskaitė laiške P. Augustaičiui rašė: „Kaune rugsėjo mėn. bus moterų „seimas”, bus referatai. Įdomu. Norėčiau dalyvauti”³⁹.

Organizacinio komiteto išplatintame pranešime nurodyta, kad politiniai klausimai nebus svarstomi, todėl partiniai nusistatymai neturi sutrukdyti atvykti į suvažiavimą⁴⁰. Toks pastebėjimas buvo svarbus, nes Rusijoje po revoliucijos nuslopino siautėjo reakcija ir bet koks susirinkimas buvo neleistinas. Kitą priežastį, kodėl nebuvo svarstomi politiniai klausimai, nurodė socialdemokratų laikraštis „Kova”: „Ar tą jis padarė, norėdamas, kad „partiškumas” suvažiavimo darbams neužkenktų“⁴¹. P. Leonas padėjo organizacinio komiteto nariams gauti Kauno gubernatoriaus P. Veriovkino leidimą suvažiavimui. Gubernatoriui buvo nurodyta, kad bus svarstomi tik ekonominiai ir kultūriniai moterims rūpintys klausimai. Siekdami, kad suvažiavimas įgautų platesnį pobūdį, jie pakvietė ir moteris visuomenininkes, rašytojas. Tuo pačiu išplėtė ir svarstomų problemų spektrą. Į suvažiavimą buvo pakviesta varpininkė, Demokratų partijos narė G. Petkevičaitė, kuri buvo paprašyta paskaityti pranešimą.

Suvažiavimo sėkme mažai tikėjo ir patys organizacinio komiteto nariai, todėl jie kreipėsi į parapijų kunigus, kad šie paragintų moteris važiuoti. Į jį kvietė ir reklaminiai lapeliai, kurie buvo mėlynos spalvos, išklijuoti Kaune ant stulpų lietuvų ir rusų kalbomis. Spaudoje taip pat buvo nemažai pranešimų apie moterų suvažiavimą, kuriuose buvo nurodoma: „Lietuvės! Mes privalome pasirūpinti, kad tas suvažiavimas atneštų mūsų tautai naudą<...>Sesers! Tautos labas ir laimė teparagina mus prie bendro darbo”⁴².

Visos katalikiškos draugijos siuntė atstoves į moterų suvažiavimą. Socialdemokratai ir demokratai, turėdami nemažą įtaką krašte, taip pat siuntė savo delegatus į moterų suvažiavimą. Suvažiavime dalyvavo visas intelektualinis to meto moterų elitas – rašytojos G. Petkevičaitė-Bitė, S. Kymantaitė-Čiurlionienė, O. Pleirytė-Puidienė, J. Žymantienė-Žemaitė, M. Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, C. Leonienė, F. Bortkevičienė, L. Didžiulienė. Dalyvavo įvairių pažiūrų ir luomų

³⁷ O. Beleckienė, Prelatas P. Januškevičius ..., p.386.

³⁸ Pirmojo Lietuvos moterų suvažiavimo 1907 m. Kaune prisiminimai, Lietuvos žinios, 1937, gruodžio 11.

³⁹ M. Pečkauskaitės laiškas Pr. Augustaičiui, VU RS, f.1., E.24, l.25.

⁴⁰ Pranešimai, Lietuvos ūkininkas, 1905, rugsėjo 5.

⁴¹ Lietuvos moterų suvažiavimas Kaune, Kova, 1907, Nr.47, p.728.

⁴² Pranešimai, Lietuvos ūkininkas, 1907, rugsėjo 5.

moterys – socialistės, katalikės, liberalės, inteligentės ir kaimietės. S. Kymantaitė–Čiurlionienė, prisimindama suvažiavimo pradžią, nurodė: „Teatro salė pilna pilnutėlė moterų kaimiečių. Yra šiek tiek vyrų: vienoje pusėje susimeta pažangieji – ložės, – ten vyrauja A. Janulaitis, Eidukevičius, kitoje – kunigai – iš jų ryškiausias J. Tumas-Vaižgantas“⁴³. Suvažiavime dalyvavęs laikraščio „Lietuvos ūkininko“ atstovas M. Sleževičius apie suvažiavimo sudėtį rašė: „Sodiečių mergaičių būriai traukia miesto teatro link. Jos suvažiavo iš visų Lietuvos kampų ir kampečių“⁴⁴. Kiek dalyvavo moterų suvažiavime – tikslus skaičius nežinomas. Jis atsiminimuose nurodomas skirtingai: nuo 350, 450, 700. Pats kunigas P. Januševičius pastebės: „Dokumentaliai, kiek iš tikrųjų skaičiais buvo suvažiavusių, negaliu tvirtinti. Tiksliai ką nors užfiksuoti tada ir nerūpėjo. Rūpėjo kaip išeis ir kaip pavyks pirmasis jėgų išbandymas ir viešas pasirodymas“⁴⁵. Suvažiavime dalyvavo tik lietuvės, nes organizacinio komiteto atsišaukimuose buvo nurodyta, kad suvažiavimas vyks lietuvių kalba. Suvažiavimui pasibaigus, spaudoje buvo išdėstyta visuomenės nuomonė, kad dėl bendro moterų tikslo reikėjo, kad dalyvautų ir Lietuvos lenkės, ir rusės⁴⁶.

Pranešimuose, kviečiančiuose moteris į suvažiavimą, buvo raginama ne tik aktyviai dalyvauti, bet bent prieš tris dienas užsiregistruoti ir įsigyti bilietus, kurie „moterims-25 kap., vyrams – 1 rub“⁴⁷. Tokiu būdu suvažiavimo organizacinis komitetas išsprendė finansinį klausimą.

II moterų suvažiavimo idėją išskėlė Lietuvos Moterų Taryba, kuri buvo įkurta 1928 m. Jos tikslas buvo koordinuoti moterų judėjimą bei reprezentuoti jį tarptautinėse moterų organizacijose. Po 1936 m. rinkimų į IV Seimą, kai nei viena moteris nebuvo išrinkta į jį, Moterų Taryba išskėlė politinio lygiateisiškumo klausimą. Steigiamajame, I, II, III Seimuose moterys turėjo savo atstoves. Priežastis, kodėl moterys neišrenkamos į IV Seimą, glūdėjo 1931 m. gegužės mėnesio savivaldybių rinkimų įstatyme. Šio įstatymo 32§ nurodė, kad turi teisę rinkti Lietuvos pilietis, kuris 1) moka mokesčius: asmens pajamų, nekilnojamo turto arba žemės, arba prekybos, amato, pramonės, arba buto savivaldybės mokesčius; 2) yra valstybės arba savivaldybės įstaigos tarnautojas; 3) yra baigęs aukštąjį mokslą arba specialų žemės ūkio mokslą⁴⁸. Kadangi nebuvo priimtas naujas Lietuvos Respublikos Civilinės teisės kodeksas, o vis dar veikė, nors 1922 m. Steigiamojo Seimo pataisytas, carinės Rusijos Civilinis kodeksas, kuriame moterys negalėjo disponuoti turtu ir buvo priklausomos nuo vyrų, mokesčių valstybei reta kuri mokėjo ir todėl rinkėjomis negalėjo būti.

Tuo metu moterų suvažiavimo sušaukimą aptarė ir Lietuvos katalikių moterų organizacija, kuri vėliau nuo sumanymo atsisakė. Jos nutarė organizuoti kon-

⁴³ Sofija Čiurlionienė–Kymantaitė, min. veik..., p.291

⁴⁴ Mykolas Sleževičius, Chicago, 1954, p. 25.

⁴⁵ O. Beleckienė, Prelatas P. Januševičius ..., p.386.

⁴⁶ J. Tumas, Pirmasai lietuvių moterų suvažiavimas, Viltis, 1907, spalio 12.

⁴⁷ Pranešimai, Lietuvos ūkininkas, 1907, Nr.36, p. 542.

⁴⁸ Vietos savivaldos įstatymas, Vyriausybės žinios, 1931, gegužės 2.

ferenciją Lietuvos katalikų moterų draugijos įkūrimo 30–mečiui paminėti ir veiklai aptarti. Spauda, rašydama apie tai, teigė: „Lietuvos katalikų moterų sąjunga iškelusi mintį ir dariusi pasitarimus lietuvių moterų kongreso reikalu<...>pastaruoju metu nuo tos minties tarytum nusigręžė“⁴⁹. Tokių katalikų moterų organizacijos sprendimą galima laikyti viena iš priežasčių, kodėl jubiliejinis moterų suvažiavimas nebuvo sušauktas 1937 m. rugsėjo 23–24 d. Juk tuo metu Lietuvos katalikų moterų draugija turėjo savo gretose apie 40.000 narių⁵⁰. Suvažiavimą rengti paskatino, kaip minėjau, ir artėjantis I moterų suvažiavimo jubiliejus. G. Petkevičaitė ne vieną kartą apie tai priminė Lietuvos Moterų Tarybos pirmininkei V. Lozoraitienei. Ji, atsakydama G. Petkevičaitei, nurodė, kad reikėjo sukviesti moterų organizacijų, įeinančių į Moterų Tarybą, pasitarimą. Pasitarime, vykusiam 1937 m. spalio 18 d. Moterų klube, dalyvavo 16 moterų organizacijų atstovės, kurios pritarė: 1. Lietuvos Moterų Tarybos prezidiumo sumanymui paminėti 1907 m. I moterų suvažiavimo jubiliejų; 2. Numatė: a) apžvelgti moterų buitį ir veiklą įvairiose svarbiausiose srityse; b) įvertinti moterų judėjimo pasiekimus per 30 metų; c) padaryti išvadas ir numatyti ateities veiklos gaires⁵¹. Po susirinkimo Lietuvos Moterų Tarybos pirmininkė laiške rašytojai G. Petkevičaitėi nurodė: „Turėjau laukti susirinkimo, ką visos moterys dėl to paminėjimo nutars<...>Didelė dauguma moterų organizacijų pirmininkių susirinkime nutarė paminėjimo proga sušaukti didelį moterų kongresą<...>gruodžio 11–12 d. Kongresas tęsis 2 dienas. Nutarta kviešti viešniais iš provincijos ir net iš Latvijos, ir Estijos“⁵². Tuometinė moterų spauda aktyviai sekė vykčius pasitarimus ir ne viename straipsnyje akcentavo, kad suvažiavimo sušaukimo klausimo svarstymas vyko gana vangiai. II moterų suvažiavimas buvo kviečiamas siekiant suvienyti susiskaldžiusių moterų judėjimą. II moterų suvažiavimas taip pat turėjo pademonstruoti vienybę – įgyvendinant suvažiavimo nutarimus.

II moterų suvažiavimą organizavo Lietuvos Moterų Taryba. Politinės partijos, išskyrus Tautininkų sąjungą, šiam suvažiavimui negalėjo daryti jokios įtakos, nes 1935 m. Vidaus reikalų ministras uždraudė politinių partijų veiklą. Lietuvos Moterų Tarybos sušauktame 1937 m. spalio 18 d. pasitarime buvo išrinktas II moterų suvažiavimo organizacinis komitetas, į kurį įėjo: visa Lietuvos Moterų Tarybos valdyba, Moterims ir vaikams globoti organizacijų sąjungos vicepirmininkė A. Hunebelienė, Katalikų organizacijų sąjungos pirmininkė dr. O. Narušytė, Šaulių moterų vadovė S. Marcinkevičienė, Lietuvių katalikų moterų draugijos pirmininkė M. Galdikienė, kunigaikštienės Birutės draugijos pirmininkė V. Černienė, Skaucių seserijos vadė M. Žilinskienė, Gražinos draugijos pirmininkė Čaplikienė, Moterų Talkos komiteto pirmininkė E. Vailokaitienė. Taip pat buvo nuspręsta pasikviesti ir didesnių studentų korporacijų atstoves⁵³.

⁴⁹ O. Beleckienė, 1936 metai Lietuvos moterų gyvenime, Naujoji Vaidilutė, 1937, Nr.1, p. 9.

⁵⁰ Lietuvos moterys visuomeniniame darbe, Naujoji Vaidilutė, 1937, Nr.2, p.117.

⁵¹ P. Pikčilingienė, Jubiliejinio moterų suvažiavimo organizacija, Moteris ir pasaulis, 1937, Nr.10, p.5.

⁵² V. Lozoraitienė, Moterų kongreso rengimo klausimu, LL TI RS, f.30–410, l.1.

⁵³ F. Pikčilingienė, Jubiliejinio moterų suvažiavimo organizacija, Moteris ir pasaulis, 1937, Nr.10, p.5

1937 m. spalio 20 d. organizacinis komitetas išsirinko darbo prezidiumą, į kurį įėjo: pirmininkė V. Lozoraitienė, vicepirmininkė F. Pikčilingienė, narės – A. Hunebelienė, dr. O. Narušytė, S. Marcinkevičienė, V. Černienė, M. Žilinskienė, E. Vailokaitienė⁵⁴.

Prezidiumas nusprendė, kad pasirengimas suvažiavimui sklandžiau ir sparčiau vyktų, sudaryti komisijas: priėmimų, sekretoriato ir spaudos, redakcijos, finansų ir parodos⁵⁵. Suvažiavimą finansavo Lietuvos Moterų Taryba. Organizatorės dalį lėšų planavo susirinkti iš suvažiavimo dalyvių įnašų⁵⁶.

Suvažiavimas vyko 1937 m. gruodžio 10 – 12 d Kaune, Valstybės teatre ir Karininkų Ramovės salėje.

II suvažiavime dalyvavo 1000 atstovių. Suvažiavimo delegatės atstovavo 30 moterų organizacijų: Aukštąjį mokslą baigusių moterų sąjungą, Lietuvos Motinoms ir vaikams globoti organizaciją sąjungą, Lietuvos Šaulių Sąjungos moterų sekciją, Katalikų moterų organizacijų sąjungą, Lietuvos skautės organizaciją, Lietuvos Moterų Globos draugiją, Lietuvos Vaiko draugiją, Katalikų moterų draugiją, Lietuvos moterų kultūros draugiją, Klaipėdos Moterų draugiją „Globa“, Tautiniam Laivynui remti draugiją, Lietuvos aboliucionisčių draugiją, Vilniaus vadavimo sąjungos moterų sekciją ir kitas.

L. Gira, dalyvavęs II suvažiavime kaip „Literatūros naujienų“ atstovas, apie suvažiavimą rašė: „Gruodžio mėn. 10–12 d. Kaune įvyko didelis moterų inteligentių suvažiavimas, Lietuvos Moterų Tarybos sušauktas“⁵⁷. II moterų suvažiavime kaimo moterų nebuvo.

Suvažiavimo prezidiumą sudarė: S. Smetonienė, J. Tūbelienė, G. Petkevičaitė, E. Putvinskienė, O. Vileišienė, M. Rabašauskienė, V. Lozoraitienė, F. Bortkevičienė, O. Mašiotienė, O. Narušytė, Fr. Pikčilingienė.

I ir II moterų suvažiavimų svarstytos problemos ir priimti nutarimai

Rengiant I moterų suvažiavimą, organizaciniam komitetui iškilo suvažiavimo prezidiumo sudarymo problema. Organizacinio komiteto narys prelatas P. Januškevičius memuaruose nurodė, kad sunku buvo surasti moterų, norinčių vadovauti suvažiavimui: „komiteto narės buvo tiek nedrąšios.<...>O kai prisiejo atidaryti suvažiavimą, teko prašyti G. Petkevičai-

⁵⁴Ten pat.

⁵⁵Ten pat.

⁵⁶Ten pat, p.6.

⁵⁷L. Gira, Jubiliejinio moterų suvažiavimo nutarimai ir darbai, Lietuvos Martyno Mažvydo Nacionalinės bibliotekos retų leidinių skyrius (toliau–LNMMB RLS), f.6–19, l.l.

tę”⁵⁸. J. Žemaitė, suvažiavimo prezidiumo narė, atsiminimuose apie suvažiavimo išvakarės rašė: „Nuveda mudvi pas advokatą P. Leoną. Tenai mums apreiskia, jog nuspręsta, kad mano draugė bus suvažiavimo pirmininkė. Kaip pagarsėjusi rašytoja ir „Žiburėlio” organizatorė neturinti tiesos atsakyti<...>Rytoj suvažiavimas<...>O čia dar reikia su tokio darbo žinovais pasikalbėti, pasiteirauti, reikia šioji tokį pasveikinimą suregzti”⁵⁹. Teisininkas P. Leonas, konsultavęs organizacinį komitetą teisiniais klausimais bei aktyviai prisidėjęs prie suvažiavimo organizavimo, apie prezidiumo formavimo problemą vėliau rašė: „Aš ilgai gyvenau svetur, buvau atitolęs nuo Lietuvos gyvenimo ir nežinojau, kokios yra moterys lietuviškos inteligentės, kurios galėtų referatus skaityti ir susirinkimą vesti. Iš dalyvavimo spaudoje žinojau Bitę (G. Petkevičaitę), Žemaitę ir dar kai ką. Kunigai nurodė S. Kymantaitę, O. Puidienę, kurios pasirodė suvažiavime ypatingai išsilavinusios ir gabios moterys⁶⁰. G. Petkevičaitė atidarydama suvažiavimą pabrėžė, kad moterys turi parodyti savo susipratimą, jog yra priaugusios prie tokio darbo⁶¹. Kunigai jai pasiūlė kandidates į prezidiumą, jų tarpe turėjo būti ir kunigas. G. Petkevičaitė užsigavo, nes išvelgė čia moterų žeminimą, jų nesugebėjimą savarankiškai dirbti. Todėl ji pati save pasiūlė į pirmininkes. Rašytoja 1937 m. II moterų suvažiavime, prisimindama I suvažiavimo pradžią, teigė:

Kunigai, susirinkimo šeimininkai, paaiškino man, kad, pasakiusi prakalbą, turėsiu atidaryti posėdį, siūlydama į prezidiumą pirmininku kunigą O.<...>Betardama tuomet savo prakalbos žodžius, nutariau nenusileisti anglėms jų pasiryžime. „Jei mane ir išmes dabar iš susirinkimo, nebus man gėdos” – galvojau ir, baigdama prakalbą, pasistengiau ramiau, tvirtu balsu ištarti į susirinkusius:

- Prašau rinkti mane pirmininke.

Iš karto suūžė gausiai susirinkusiųjų dvasininkų tarpe smarkus nepasitenkinimo bruzdėjimas. Paūžė, pasmarkavę, pasitraukė dvasininkai, kovos lauką užleisdami mums, moterims⁶².

Be savęs, G. Petkevičaitė į prezidiumą pasiūlė: į vicepirmininkes – S. Kymantaitę-Čiurlionienę ir M. Pečkauskaitę, į sekretores – O. Pleirytę-Puidienę, patarėju – teisininką prof. P. Leoną, o į kandidates – C. Leonienę, J. Žemaitę⁶³. Vilniaus atstovės perėmė į savo rankas vadovavimą suvažiavimui. Teisininkas P. Leonas, aprašęs suvažiavimo prezidiumo veiklą, nurodė: „Pirmininkė G. Petkevičaitė dėl silpnų fizinių jėgų ir silpno balso tik formaliai pirmininkavo, gi tikrovėje ją pavadavo suvažiavimo sekretorius O. Pleirytė-Puidienė, kuri pasirodė ypatingai gabi ir tinkama dideliame susirinkime tvarkyti ir jo darbą vesti”⁶⁴.

⁵⁸ O. Beleckienė, Prelatas P. Januševičius apie..., p.387.

⁵⁹ J. Žemaitė, Raštai..., p.336.

⁶⁰ P. Leonas, Mano pergyvenimai ir atsiminimai, LMA RS, f.117–1077, l.18.

⁶¹ O. Maksimaitienė, Pirmieji žingsniai, Tarybinė moteris, 1988, birželis.

⁶² Pirmojo suvažiavimo pirmininkės Gabrielės Petkevičaitės kalba, Moteris ir pasaulis, 1938, Nr.1–2, p.6.

⁶³ J. Dektoraitė, Gabrielės Petkevičaitės–Bitės gyvenimas, literatūrinė bei visuomeninė veikla, Kultūra, 1936, Nr.3 (149), p.288.

⁶⁴ P. Leonas, Mano pergyvenimai ir atsiminimai, LMA RS, f.117–1077, l.62.

Suvažiavimo pradžioje buvo atlikta K. Vanagėlio kantata „O, moters, lietuvis“, kuri buvo specialiai parašyta šiam suvažiavimui. Suvažiavime buvo nagrinėjami moterų organizacijų, švietimo, auklėjimo klausimai. Jame buvo pažymėta, kad vyrų lietuvių inteligentų yra mažai, bet moterų dar mažiau. Šito priežastis – „moterų gyvenimas, duodantis kur kas mažiau galimybių lavintis negu vyrams“⁶⁵. C. Leonienė skaitė pranešimą „Apie visuomenišką moterų padėjimą Lietuvoje ir jų kultūriškus uždavinius“, kuriame nurodė, kad moters padėtis mažai kuo skiriasi nuo vergės: vyrai vieni valdė, teisė ir įstatymus tvarkė, ir kad dabar moterų padėtis žemesnė už vyrų, joms atimta daugelis pilietinių teisių. Pranešimo pabaigoje ji aptarė, kuo moterys turėtų rūpintis: 1) kad būtų mokytų priėmėjų, 2) kad susirgus būtų galima kreiptis pagalbos į daktarą, 3) šviesti moteris, 4) gerinti maistą, drabužį, kelti švarą, 5) gelbėti žūstančias paleistuvystėje mergaites, 6) kovoti su girtuoklyste, 7) skatinti moteris aktyviai prisidėti prie tautiško darbo, 8) organizuotis, ir tiems uždaviniams siekti „reikalingas mergaitėms mokslas<...> mokyklų neturime“⁶⁶. O. Pleirytė-Puidienė nurodė, kad norint moteris išvaduoti iš tokios vergiškos padėties, reikia organizuotis į vieną moterų sąjungą be politinių ir socialinės padėties skirtumų. Tos organizacijos vardu paduoti peticiją, joje išdėstyti reikalavimus dėl moterų ir vyrų padėties sulyginimo, pagaliau susiorganizavus kovoti kartu už tautišką lietuvišką mokyklą. J. Žymantienė-Žemaitė skaitė pranešimą „Sodžiaus moterų skriaudos“, kuriame akcentavo, kad neturtingų tėvų dukterys jau dešimties metų amžiaus išeina svetur arba vaikų auklėti, arba gyvulių ganyti ir jomis niekas nesirūpina, „sodietės vergės tėvų, vergės vyrų ir sūnų<...>Reikėtų būtina pasirūpinti koku nors būdu šiek tiek sulygininti teises moterų su vyrais“⁶⁷.

Karščiausios diskusijos kilo moterų darbo, moterų profesinių sąjungų klausimu. T. Kubilinskaitė skaitė pranešimą „Apie profesinį moterų švietimą“. Įsiliepsnojo ginčas tarp katalikiškos ir socialdemokratinės krypties atstovų. Suvažiavime pasisakė socialdemokratų atstovas A. Janulaitis. Jis teigė: „moterys turi prisidėti prie tvarkos pakeitimo.<...> Tegul jos nesiskiria nuo vyrų, o jungiasi pagal amatą“⁶⁸.

S. Kymantaitė-Čiurlionienė perskaitė atsišaukimą į lietuves. Suvažiavimo dalyvės, inteligentės ir valstietės, atidžiai ir smalsiai klausė kiekvieno pranešimo, kiekvieno pasisakymo. J. Žemaitė rašė: „priklausė moterėlės visokių skaitymų<...> išgirdo visokių ginčų, nepaprastų minčių<...> Kita gal mažai ir tesuprato, bet vis atidžiai klausėsi, vis kažin ko laukė. O kai užgavo apie moteriškų sodiečių skriaudas, tai net triukšmas susirinkime pakilo; užniko moterėlės, su ašaromis guodžiantis, savo vargus skaityti, pagalbos šauktis“⁶⁹. Suvažiavimo vicepirmininkė M. Pečkauskaitė laiške P. Augustaičiui pažymėjo, kad „Malonų

⁶⁵ Moterų suvažiavimo pranešimai, LMA RS, f.267–3359.

⁶⁶ C. Leonienės referato kai kurios mintys, Naujoji vaidilutė, 1937, Nr.9. (143), p.392.

⁶⁷ Žymantienės-Žemaitės referato ištraukos, Naujoji vaidilutė, 1937, Nr.9. (143), p.393.

⁶⁸ Lietuvos I Moterų suvažiavimas, Skardo priedas, 1907, Nr. 3.

⁶⁹ J. Žemaitė, min. veik... p.338.

įspūdį padarė tas seimas. Niekados netikėjau, kad mūsų sodietės taip norėtų žengti pirmyn, taisyti savo gyvenimą”⁷⁰. Tačiau ji pažymėjo, kad sodietės savo kalboje daugiausiai skundėsi vyrų girtavimu, o tarnaitės ponų išnaudojimu⁷¹. Suvažiavimo prezidiumo pirmininkė G. Petkevičaitė 1927 m., vertindama kaimo moterų pasisakymą nurodė, jog išplaukė aikštėn tai, kas gyvenime ir tame pačiame Kauno suvažiavime buvo dangstoma žodžiais arba nutyliama⁷². J. Žemaitė prisimindama suvažiavimą nurodė, kad sodietės laukė, reikalavo kokio nors stebuklingo vargų šalin nustūmimo, tačiau jos nesuprato būtinumo šviestis⁷³. Be minėtų pranešimų, parengtus referatus skaitė: A. Petkevičaitė „Apie mokyklas”, S. Kymantaitė „Kaip mokyti Lietuvos istoriją”, M. Pečkauskaitė „Moterų garbės apgyvinimas”, Milašienė „Sumanymas apie girtuoklystės panaikinimą Lietuvoje“, E. Lebkauskienė „Apie naminę amatininkystę, būtent audėjų”, M. Robašauskienė „Apie daržovių ir vaisių pramonę”.

Antra suvažiavimo diena buvo įtempta. Jos darbą ir susitelkimą trukdė atvykusių socialdemokratų, demokratų, krikščionių demokratų partijų atstovai. Iš Vilniaus atvyko F. Bortkevičienė, M. Putvinskaitė, Matulaitienė, V. Kapsukas, K. Požėla, S. Kairys. Suvažiavime vilnietės įgavo didelę įtaką, todėl jos galėjo turėti sprendžiamąjį balsą, siūlant ir priimant suvažiavimo rezoliuciją ir svarstant būsimos organizacijos kūrimą.

Suvažiavimo dalyvės svarstė atskiro laikraščio moterims įkūrimo klausimą. E. Vaitkevičienė perskaitė pranešimą „Apie moterų organizavimąsi ir laikraščio leidimą”. Pranešėja nurodė, kad būtina įsteigti moterims skirtą laikraštį, kad moterys į jį rašys drąsiau. Pranešimo autorė nurodė, kad kitų tautų moterys, kovojančios už savo teises ir geresnį būvį, turi savo laikraštį. Tokiam sumanymui pasipriešino S. Kymantaitė-Čiurlionienė teigdama, kad atskiras laikraštis įneš tik antagonizmo tarp vyrų ir moterų ir jog vyrų spaudoje reikia pradėti kalbėti apie moterų reikalus, kad jie pripažintų moterims lygias teises⁷⁴. Suvažiavime buvo diskutuojama ir apie besikuriančios Lietuvos moterų sąjungos santykius su „Visos Rusijos moterų lygiateisiškumo” sąjunga. Vienos atstovės siūlė tapti sąjungos skyriumi, kitos – kad ji būtų savarankiška sąjunga. Buvo nutarta: 1. neįeiti skyriumi į Rusijos moterų susivienijimą; 2. galimi tik lygūs – federaciniai ryšiai; 3. padėti rusų moterims jų darbuose, kurie neprieštaraus Lietuvos moterų judėjimui⁷⁵.

Po pertraukos į suvažiavimą atvyko daug kunigų, nes buvo numatyta rinkti komitetą. Jie, kalbėdami iš tribūnos, bandė sukelti nesantaiką tarp prezidiumo ir atstovių. P. Leonas irgi nurodė labai didelį kunigų aktyvumą suvažiavime. Vėliau jis rašė: „vienoje ložėje kun. K. Olšauskis labai energingai agituoja ir tuo būdu trukdo visų balsavimą<...>Aš greit nuėjau kuluarais prie tos ložės ir kai tik atida-

⁷⁰ M. Pečkauskaitės laiškas Pr. Augustaičiui, VU RS, f.1., e.24, l.33

⁷¹ Ten pat.

⁷² Teisės ir pareigos, LMA RS, f.190–41, l.1.

⁷³ J. Žemaitė, min. veik., p.338.

⁷⁴ Apie moterų laikraštį, Vilniaus žinios, 1907, spalio 30.

⁷⁵ Ten pat.

riau ložės duris, kun Olšauskis kaip mestas kamuolys atšoko nuo ložės barjero prie jos durų.<...>Ir tuoj pranešė, kad jis nieko nedaręs. - Aš pasakiau, kad savo akimis esu matęs kun. K. Olšauskį netvarką darant ir prašiau daugiau to nedaryti”⁷⁶. Be kunigo K. Olšausko, agitaciją patyla vedė buvę salėje kunigai, nurodydami moterims už ką balsuoti, už ką ne⁷⁷. Kunigas Dogelis savo kalboje pavadino visas vilnietes bedievėmis ir socialistėmis⁷⁸. V. Kapsukas, paprašęs žodžio, kvietė susirinkimo dalyvės neklausyti kunigų, o eiti kartu su socialdemokratais. Čia kilo didžiulis sąmyšis, nes kunigas P. Stakelė, išėjęs į sceną, pradėjo plūstis ir grasinti. Policininkas, stebėjęs suvažiavimo darbą, norėjo suvažiavimą nutraukti, neleisti jam priimti nutarimus. Teisininkui P. Leonui pavyko išspręsti kilusį nesutarimą.

Prezidiumui pasiūlius, buvo priimti šie nutarimai: 1) dėl teisių moterims iškovojimo kuriama sąjunga, kuri jungiasi su panašiomis kitų tautų sąjungomis; 2) dėl naminio būvio pagerinimo mes pačios kuriame sąjungas pagal savo užsiėmimus; 3) moterų sąjungos veikia skyriumi arba drauge su vyrais; 4) tai sąjungai tvarkyti išrenkamas 10 asmenų komitetas. Ketvirtas punktas sukėlė audringas diskusijas, nes buvo svarstoma, kokių kvalifikaciniu pagrindu rinkti moteris į komitetą. P. Leonas vėliau rašė: „susidarė karšta atmosfera, labiausia dėl to, kad ginčiuose dalyvavo vyrai, tarp kurių sroviniš susiskirstymas jau buvo stipriai pasireiškęs”⁷⁹. Į komitetą buvo išrinktos F. Bortkevičienė, K. Norkytė, S. Kymantaitė-Čiurlionienė, C. Leonienė, G. Petkevičaitė, J. Žemaitė-Žymantienė, J. Griņiuvienė, M. Putvinskaitė, T. Kubilinskaitė, O. Pleirytė-Puidienė, E. Vaitkevičienė, M. Pečkauskaitė, M. Robašauskienė, E. Lebkauskaitė, O. Daugelytė, M. Augustinaitė. Į komitetą buvo išrinktos dviejų srovių moterys, katalikės ir liberalės.

Uždarant suvažiavimą G. Petkevičaitė padėkojo kauniečiams, surengusiems suvažiavimą, ir nurodė, kad „čia, tame mūsų susirinkime, vieni užmanymai buvo duodami, vien grūdai buvo metami, o nuo mūsų pačių priklausys, kaip mes čia tuos mestuosius grūdus auginsime. Kaip grįžusios namo elgsimės. Tai su karšta širdim, su viltim eikime pirmyn! Atidarėme akis – neužmerkime jų! Tegul prasižeda mūsų naujas gyvenimas. Pirmyn!”⁸⁰.

Carinės Rusijos vietinė valdžia nedelegavo savo atstovų į moterų suvažiavimą, išskyrus policininką. Kunigas P. Januševičius prieš suvažiavimą lankėsi pas gubernatorių ir kvietė dalyvauti moterų suvažiavime. Jis prašė, kad miesto valdžia moterų atstoves sutiktų, pasveikintų. Tačiau gubernatorius „pečiais tik truktelėjo ir ranka numojo.<...>Tik suvažiavimo vakare pro užpakalines duris pasirodė miesto valdžios atstovas ir mane pasitraukęs į šalį stebėjosi, kaip viskas puikiai pavykę, ko niekas negalėjo tikėtis”⁸¹. Miesto valdžia ne tik nepasveikino

⁷⁶ P. Leonas, Mano pergyvenimai ir atsiminimai, LMA RS, f.117–1077, l.64.

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ Pirmojo Lietuvos moterų suvažiavimo 1907 m. Kaune prisiminimai, Lietuvos žinios, 1937, gruodžio 11.

⁷⁹ P. Leonas, Pirmam lietuvių moterų suvažiavimui atminti, Lietuvos žinios, 1937, rugsėjo 23 d.

⁸⁰ O. Maksimaitienė, Pirmieji žingsniai, Tarybinė moteris, 1988, birželis.

⁸¹ O. Beleckienė, Prelatas P. Januševičius apie ..., p.388.

moterų suvažiavimo, tačiau neįvykdė kunigo P. Januševičius prašymo, kad bent kiek apie teatrą pašluotų suvažiavimo išvakarėse, tačiau, „kai rinkosi delegatės, buvo štukšlina ir nešvaru“⁸².

I Lietuvos moterų suvažiavimas buvo svarbus įvykis karšto visuomeniniame gyvenime. Jo darbą aprašė Lietuvos ir užsienio spauda. Klerikalinėje Lietuvos spaudoje buvo nurodoma, kad norint nepadaryti kituose moterų suvažiavimuose I suvažiavimo klaidų, reikėtų: 1) geriau organizuoti ir vadovauti jam, o mažiau dėmesio skirti jo skaitlingumui; 2) moterų suvažiavimus kviesti partiniu arba pasaulėžiūriniu pagrindu. Negalima organizuoti vieno bendro suvažiavimo. Suvažiavimo darbą suskirstyti sekcijomis: katalikių ir pasauliečių, jeigu atskirų suvažiavimų sušaukti negalima; 3) suvažiavime skaitomų referatų temos labai svarbu, tačiau dar svarbiau kaip jie perskaitomi ir ar suprantami dalyvėms. I moterų suvažiavime šį darbą puikiai atliko S. Kymantaitė⁸³. Užsienyje šiam įvykiui ypatingai daug dėmesio skyrė Vokietijos spauda, kurioje buvo rašoma: „Tai buvo lietuvė, kuri mokė savo vaikus lietuvių kalbos, lietuviškos abėcėlės ir įdėjo motyvus tolimesnio lavinimosi ir tautos susipratimo. Užtat kiekvienas, kuris supranta lietuvių būtį, supras ir I lietuvių moterų suvažiavimo svarbą. Suvažiavime dalyvavo ir kaimo moterys. Reikia tiesiog stebėtis su kokių tautišku buvo vedami suvažiavimo posėdžiai“⁸⁴. Kitame spaudos pranešime buvo ne tik aprašyti suvažiavimo nutarimai, pažymėtas jo darbingumas, bet ir nurodyta: „Jame dalyvavo daugiausiai kaimietės, kurios nemėgstančios kvaršinti sau galvos kokiomis išskaitytomis iš knygų protybėmis, bet trumpai ir posmingai ima risti tuos neatidėliotinus klausimus, kuriuos stato pats praktiškas gyvenimas“⁸⁵.

I suvažiavimo priimti nutarimai buvo aktualūs, sušaukus II moterų suvažiavimą 1937 metais, tačiau jau kitoje istorinėje plotmėje. Tuo metu valstybė, turinti modernią visuomenę, sprendė iškilusias sudėtingas vidaus ir užsienio politikos problemas.

Lietuvos Moterų tarybos pirmininkė V. Lozoraitienė atidarydama II moterų suvažiavimą nurodė, kad moterys yra pasirengusios realizuoti visas pilietines ir politines teises, nes jos yra visiškai tam pasiruošusios. Ji pabrėžė, jog moterų pareigos ir atsakomybė tautai tik išaugo⁸⁶. Prezidentas A. Smetona, sveikindamas II moterų suvažiavimą, aptarė I moterų suvažiavimą: „I moterų suvažiavime buvo daug gražių sumanymų iškelta, daug džiūgauta. Suvažiavimas pavyko, bet ne iki galo. Pasibaigus suvažiavimui, radosi dvi skirtingos moterų organizacijos. Vadinasi, tautinės vienybės idėja nebuvo išlaikyta“⁸⁷. Jis tuo pačiu savo kalboje akcentavo naujus moterims keliamus uždavinius: „ne politikoje ir viešame gyveni-

⁸² Ten pat.

⁸³ A. Dambrauskas, Pirmasis moterų suvažiavimas Kaune, Draugija, 1907, Nr.11, p.296-297.

⁸⁴ P. Leonas. Mano kai kurie atsiminimai, galvojimai, juodraščiai ir žinios paimitos iš spaudinių, LMA RS, f. 117 – 2337, l.342.

⁸⁵ Ten pat, l. 343.

⁸⁶ V. Lozoraitienės kalba, atidarant suvažiavimą, Moteris ir pasaulis, 1938, Nr.1–2, p.2.

⁸⁷ J. E. Respublikos Prezidento žodis, Moteris ir pasaulis, 1938, Nr.1–2, p.4.

me didysis moterų pašaukimas. Šeimos židinyje pasireiškia šviesi ir įvairi moters galybė”⁸⁸.

Į suvažiavimo delegates kreipėsi I moterų suvažiavimo prezidento pirminkė, moterų judėjimo pradininkė G. Petkevičaitė-Bitė. Įvertinusi moterų indėlį į kovą už valstybės atkūrimą, priminė, kad nei valandai moterys neturi užmiršti, jog moterų teisių sulyginimas – tai ne atleidimas iš pareigų, bet uždėjimas dar didesnių ir atsakingesnių⁸⁹. F. Bortkevičienė, didžioji Lietuvos demokratė, Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos ir moterų judėjimo narė, sveikindama suvažiavimo dalyves priminė įvykusius ne tik teisinės moters padėties pasikeitimus, bet atkreipė dėmesį į I moterų suvažiavime iškeltą kaimo moterų reikalavimą uždrausti alkoholinių gėrimų pardavinėjimą krašte. Tokį patį reikalavimą kelė Steigiamojo Seimo deputatė 1922 m., siūlydamos priimti įstatymą, draudžiantį prekiauti alkoholiniais gėrimais. Suvažiavime F. Bortkevičienė dar kartą konstatavo, kad visas kraštas nesugebėjo išsilaisvinti iš jį slegiančios naštos⁹⁰. Šio klausimo suvažiavimas nesvarstė, nes moterys, prisiminusios visus savo siūlymus ir reikalavimus įvairioms vyriausybėms, suprato, kad tai visos valstybės ir visų gyventojų uždavinys.

Nors suvažiavimo kvietimuose buvo teigiama, kad referatai bus tomis pačiomis temomis kaip ir I suvažiavime, tačiau jie skyrėsi ne tik pobūdžiu, bet ir brandumu. II suvažiavime buvo skaityti pranešimai, kurių autorės nagrinėjo moters ekonominę, visuomeninę, kultūrinę veiklą. Didelį susidomėjimą sukėlė suvažiavime J. Nainienės-Petrauskaitės „Moteris šeimoje” ir S. Čiurlionienės-Kymantaitės „Šeimų irimo priežastys” skaityti pranešimai. J. Nainienė nurodė, kad šeimai reikia grąžinti tėvą ir vaikus. Ji teigė, kad tėvas ir vaikai dėl didelio užimtumo mažai būna namuose. Tai buvo nauja idėja. Pranešėja taip pat akcentavo, kad moters darbas šeimoje yra nevertinamas, kad ji šeimoje perkrauta darbais, ypatingai didelė problema – didžiulis vaikų mirtingumas ir blogas sveikatos priežiūros sutvarkymas. Moters darbo namuose klausimą minėjo atidarymo kalboje ir suvažiavimo prezidento pirmininkė V. Lozoraitienė nurodydama, kad moters darbas namuose neturi būti menkesnis, žemesnis negu kitose srityse⁹¹. Moterims tai buvo skaudi problema, kurią pradėjo viešumon kelti Steigiamajame Seime 1922 metais, kai svarstant Konstitucijos projektą krikščionė demokratė M. Galdikienė nurodė, jog Konstitucijos § 9 – visi piliečiai – ir moterys, ir vyrai – prieš įstatymą lygūs, valstybėje bus realiai įgyvendintas tik tada, jeigu: 1) šeima remsis abiejų lyčių teisių lygybe; šis principas leis šeimai vystytis nauju pamatu – žmogiškumu, o ne vergavimu vienas kitam; 2) lygybės principas bus įgyvendintas ir ekonomikos srityje. Buvo nurodoma, kad reikia tai ne tik akcentuoti, bet „kad

⁸⁸ Ten pat.

⁸⁹ Pirmo suvažiavimo prezidento pirmininkės G. Petkevičaitės kalba, Moteris ir pasaulis, 1938, Nr.1–2, p.6.

⁹⁰ Ten pat, p.77.

⁹¹ V. Lozoraitienės kalba, atidarant suvažiavimą, Moteris ir pasaulis, 1938, Nr.1–2, p.2.

realiai už lygų darbą, nežiūrint lyties, turi būti ir lygus atlyginimas”⁹²; 3) bus deklaruota, kad moters namų ruošia ir vaikų auklėjimas „lygiai tiek pat sveria šeimos išlaikyme kaip ir vyro uždarbis”⁹³.

E. Gimbutienė pranešime „Ekonominė moters buitis Lietuvoje” nurodė, kad: 1) moters darbas nevertinamas kaip vyrų, todėl reikia siekti, kad būtų vienodas atlyginimas už vienodai atliktą darbą; 2) vienas iš reikalavimų - užimti pareigas ir darbo vietas ne pagal lytį, o pagal sugebėjimus; 3) moterims reikia siekti įgyti savarankiškas profesijas, mokytis amatų; 4) skatinti moterų veiklą ekonominiame gyvenime, remti kooperaciją, išsikovoti lygią vietą su vyrais amatuose, prekyboje, pramonėje⁹⁴. Keldamos ekonominio savarankiškumo klausimus moterys suprato ne tik ekonominio savarankiškumo svarbą, bet ir galimybę grįžti į politinį šalies gyvenimą, nes tokiu atveju išpildytų 1931 m. įstatyme keliamus rinkėjui į savivaldą reikalavimus. Dr. Ambraziejūtė-Steponaitienė pranešime “Moterys kūrybiniame ir kultūriniame darbe” nurodė: „moterys, išauklėjusios kartų kartas ir žymia dalimi padėjusios išlaikyti mūsų slaptą mokyklą, spaudą, gynusios ir padėjusios atstatyti Lietuvą, dabar yra nustumtos nuo to darbo. Valstybės Taryboje nėra nei vienos moters, Apskričių ir miestų tarybose irgi nėra moterų. Įvairiose švietimo komisijose irgi nėra moterų. Gimnazijų direktoriai vyrai<...>Į dabartinį Seimą neišleista nei vienos moters”⁹⁵. Suvažiavime šiuo klausimu buvo perskaitytas G. Petkevičaitės ir F. Bortkevičienės bei O. Vileišienės pasirašytas pageidavimas, kuriame nurodomas būtinumas sudaryti specialų komitetą, kuris atstovautų moterų reikalus. Komitetas turėtų būti renkamas visos Lietuvos moterų⁹⁶. Apie moterų dalyvavimą švietimo sistemoje kalbėjo ir M. Rugienienė, skaitydama pranešimą „Moterys ir švietimas”. Pranešime ir suvažiavimo rezoliucijoje buvo nurodyta, kad rengiant programas mergaitėms turėtų būti dėstoma daugiau praktinių disciplinų, kurios ruošų mergaites šeimyniniam gyvenimui. Moterų Tarybos įkū-

⁹² Steigiamojo Seimo darbai, 1922.03.02, Posėdis. 177, p.13.

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ Jubiliejinis moterų suvažiavimas, Naujoji vaidilutė, 1938, Nr.1.(148), p.53.

⁹⁵ Dr. Ambraziejūtė-Steponaitienė, Moterys kūrybiniame ir kultūriniame darbe, Moteris ir pasaulis, 1938, Nr.1–2, p.20.

⁹⁶ Jubiliejinis moterų suvažiavimas, Naujoji vaidilutė, 1938, Nr.1.(148), p.54.

rėja, ilgametė Tarybos pirmininkė O. Mašiotienė pranešime „Moterų politinis ir valstybiškai-tautiškas darbas 1907–1937m.“ apžvelgė moterų judėjimo etapus, ypatingai išryškindama pasaulietinės srovės nuopelnus. O. Beleckienė perskaitė pranešimą „Lietuvė spaudos darbe“. Jame buvo primintas I moterų suvažiavimo nutarimas nesteigti atskiro žurnalo, skirto moterims, o bendradarbiauti leidžiamoje spaudoje. Autorė aptarė leidžiamą moterims spaudą. Priminė pirmuosius leidinius, skirtus joms – žurnalą „Lietuvaitė“, išleistą 1910 m. Lietuvos katalikių moterų sąjungos, ir 1911 m. „Žibutę“, leistą Lietuvos moterų sąjungos. 1937 m. tokių žurnalų buvo 6. Suvažiavimas svarstė ir moterų dalyvavimą krašto gynyboje. Ši tema moterų buvo keliamą irgi ne pirmą kartą. Svarstant Steigiamajame Seime antruoju skaitymu Konstitucijos projekto 84§-Lietuvos Respublikos teritorijos gynimas-Konstitucinės komisijos pirmininkas A. Tumėnas siūlė įrašyti tokią straipsnio formulotę: „Visi Lietuvos piliečiai dalyvauja jos teritorijos gynime“. Krikščionių demokratų bloko atstovai diskutavo, ar moterys turi dalyvauti karšto gynime. Jų atstovų teigimu ir moterys yra krašto gynėjos. A. Tumėnas Steigiamojo Seimo atstovams nurodė, kad moterys turi kitas pareigas, o krašto gynyba ne jų pareiga⁹⁷.

Suvažiavime Šaulių sąjungos moterų skyriaus vadovė S. Marcinkevičienė pranešime „Moteris ir tautos gynimas“ iškėlusi tautos gynimo klausimą nurodė, kad moterys turi vieningai dirbti, idant karo metu moterys nepasijustų bejėgės. Pranešėja nurodė, kokiose srityse moterys karo atveju turėtų dirbti: 3/4 krašto darbų turėtų atlikti moterys, t.y. pakeisti vyrus, išėjusius į frontą, maitinti ir globoti nukentėjusius nuo karo, teikti medicininę pagalbą ir dirbti sanitariniuose būriuose, pagalbines kariuomenės tarnybose (raštinėse, saugoti pastatus, dirbti sandėliuose ir t.t.) S. Marcinkevičienė akcentavo, kad „šauningą, drąsų, dorą patriotą, karžygi gali išauginti tik patriotė motina“⁹⁸. Suvažiavime buvo aptarta ir dvasiniai moterims rūpėję klausimai. A. Gustaitytė-Šalčiuvienė skaitė pranešimą „Moters vaidmuo literatūroje“, o M. Žilinskienė – „Moteris vaizdiniame mene“, kuriame nurodė, kad surengtoje dailės parodoje dalyvavo daugiau kaip 40 moterų. Tai rodo, kad moterims menas nebuvo svetimas. Moters dorovės klausimu pranešimą „Viešoji dorovė ir tautos sveikatingumas“ skaitė P. Kalvaitytė-Karvelienė nurodydama, kad dorovės principo įgyvendinimas moterų ir vyrų tarpe yra vienas svarbiausių uždavinių⁹⁹. S. Čiurlionienė siūlė sudaryti 5 metų darbo planą, kuriuo vadovautųsi ir dirbtų moterų organizacijos. Tai liko tik idėja.

II moterų suvažiavime moterys tik klausė pranešimų, tačiau diskusijose nedalyvavo. Jau rengiant suvažiavimą buvo numatyta neskirti laiko diskusijoms, nes per daug laiko užimtų, nors pačioje suvažiavimo pabaigoje būta nedrausmingumo: „viena, kita dalyvė panorėjo nesilaikyti tvarkos“¹⁰⁰. Taip pat buvo numa-

⁹⁷ Steigiamojo Seimo darbai. 1922.07.11, Posėdis 221, p.52.

⁹⁸ S. Marcinkevičienė, Moteris ir tautos gynimas, Moteris ir pasaulis, 1938, Nr.1–2, p.65–67.

⁹⁹ Jubiliejinis moterų suvažiavimas, Naujoji vaidilutė, 1938, Nr.1.(148), p.54.

¹⁰⁰ F. Pikčilingienė, Jubiliejinio moterų suvažiavimo organizacija, Moteris ir pasaulis, 1937, Nr.10, p.5.

tyta, kad paklausimus arba nuomones bus galima išreikšti raštu prezidiumui. Tokiu būdu pagrindinės idėjos buvo keliamos ne suvažiavime, bet parengtos iš anksto ir suvažiavime tik redaguojamos. Tam tikslui buvo sudaryta ir tik suvažiavimo metu papildyta redakcijos komisija.

Šis suvažiavimas skyrėsi ir savo rezoliucijomis. I moterų suvažiavime buvo suformuluoti ir priimti nutarimai, kurie turėjo aiškią veiklos viziją, o II suvažiavimas nei rezoliucijų, nei nutarimų nepriėmė.

Suvažiavimo delegatės priėmė deklaruotus pageidavimus:

1) kad moterims Konstitucijos suteiktoji lygybė visais atvejais būtų vykdoma ir praktiniame gyvenime; 2) kad moteriškai vadovybei būtų pavesta jaunosios moteriškos kartos auklėjimas; 3) kad jas įsileistų į komisijas programoms ruošti, darbo inspekcijas; 3) kad joms būtų leista prisidėti prie Civilinio kodekso rengimo; 4) kad moterų būtų ir Seime. Moterys raginamos: 1) remti ir globoti meną; 2) teikti pagalbą civiliams ir kariuomenei; 3) kovoti su girtavimu, rūkymu, dvilype morale ir kitais blogais įpročiais; 4) palaikyti ryšius su sodietėmis. L. Gira apie tokį moterų sprendimą rašė: „moterims geriau sektųsi, jei jau pačiame moterų suvažiavime<...>kaimo moterys būtų gausingai dalyvavusios. Nuo to reikėjo joms šį kongresą organizuoti“¹⁰¹. Spauldoje taip pat buvo nurodoma, kad suvažiavimui baigiantis, buvo pasigesta sodiečių. Tačiau joje buvo pažymima, kad „kaimo moterys jau yra atstovaujamos, tačiau ne tiek skaitlingai, kiek esame pratusios matyti<...>Kam rūpėjo sodietės, jas gali rasti greit po šio suvažiavimo įvykusioje sodiečių moterų jaunimo – pavasarininkų konferencijoje“¹⁰². Tai buvo tik deklaratyvūs moterų suvažiavimo teiginiai apie kaimo moterų dalyvavimą. 1931 m. prof. K. J. Aleksos atlikta Respublikoje apklausa parodė, kad dauguma kaimo moterų jokioms organizacijoms nepriklauso dėl kelių priežasčių: 1) socialinės padėties – dauguma neturtingos, 2) dėl visuomenės pažiuos į moteris, kurios dalyvauja organizacijose, kaip į blogas šeimininkes, 3) jei moteris našlė ir priklausoma kaimo krivūlei, jos vyrai neklusė¹⁰³. II suvažiavimas priėmė reikalavimus: 1) įvesti prieš vedybas sveikatos patikrinimą; 2) apsaugoti nuo visų blogų įtakų ir ardančių veiksmų šeimą¹⁰⁴. Dalyvės priėmė politinio pobūdžio protesto rezoliuciją prieš lenkų veiklą lietuvių atžvilgiu Vilniaus krašte ir pavedė organizaciniam komitetui kreiptis į viso pasaulio moteris, kad jos irgi protestuotų prieš tokius lenkų veiksmus Vilniaus krašte¹⁰⁵. Suvažiavime buvo priimtas nutarimas pavesti Lietuvos Moterų tarybos jurisdikcijai išanalizuoti savo ir kitų valstybių įstatymus, nustatančius motinų ir kūdikių globą, netekėjusių motinų ir pavainikių vaikų globą, tėvo ieškojimo teisę, įstatymus kovai su dvejoja morale, moters

¹⁰¹ L. Gira, Jubiliejinio moterų suvažiavimo nutarimai ir darbai, LNMMB RLS, f.6–19, l.3.

¹⁰² Į 1938 metus, Naujoji vaidilutė, 1938, Nr.1 (148), p.4.

¹⁰³ K. J. Aleksa, Lietuvos moteris sodietė, Kaunas, 1932, p.21.

¹⁰⁴ Jubiliejinis moterų suvažiavimas, Naujoji vaidilutė, 1938, Nr.1, p.50.

¹⁰⁵ Ten pat, p. 54.

pilietybės klausimą ir kitus įstatymus, aiškiai parodančius, kad moteris yra pilna teisė savo karšto pilietė¹⁰⁶.

V. Lozoraitienė uždarant jubiliejinį moterų suvažiavimą teigė: „Moterys turi atsiminti, kad jų jėga yra jų organizacijoje, kuo tampriau jos bus suorganizuotos, tuo lengviau bus praversti kiekvieną jų pageidavimą.<...>Šis suvažiavimas, svarstyti jame klausimai, atgarsis, kurį suvažiavimas rado vyriausybėje ir visuomenėje, tebūnie mums paskatinimas dar sąmoningesnei, dar energingesnei veiklai, kurios pirmas ir švenčiausias tikslas Lietuva”¹⁰⁷.

Suvažiavimas darbą baigė, sugiedojus valstybės himną.

Liberaliosios moterų judėjimo srovės lyderė, II Lietuvos moterų suvažiavimo paskutinio posėdžio pirmininkė O. Mašiotienė laiške M. Čilvinaitei atskleidė politinių srovių egzistavimą moterų judėjime: „Kokių nemalonumų man teko patirti pirmininkaujant paskutiniame moterų suvažiavimo (1937 12 10/12 Kaune) posėdyje. Moterys dar nevaldo savęs, neanalizuoja, nejunta solidarumo! Ne kairysis sparnas, o M. Biržiškienė, Navickienė”¹⁰⁸. Laiške ji nurodė ir priežastis, kodėl moterų judėjimas negalėjo būti vieningas.

I ir II moterų suvažiavimų reikšmė

I moterų suvažiavimas buvo reikšmingas visuomeninis ir politinis įvykis. Apie tai byloja susikūrusių partijų atstovų dalyvavimas jo darbe bei noras įtakoti tolimesnį moterų judėjimą, padarant jį sudėtinę partijų veiklos dalimi. I Lietuvos moterų suvažiavimas 1907 metų spaudoje buvo vadinamas seimu ir lyginamas su 1905 m. Didžiuoju Vilniaus Seimu. Suvažiavimas parodė, kad ne tik moterys inteligentės, ne tik bajoraitės, bet ir darbininkės, sodietės supranta moters padėtį visuomenėje, moterų organizacijos įkūrimo reikšmę, moterų vaidmenį tautiniame judėjime. Kaimietės, nors ir nesugebėjo atsiriboti nuo savo bėdų ir rūpesčių, tačiau dalyvavo jame kaip susiprantančios pilietės. M. Sleževičius, dalyvavęs suvažiavime kaip „Lietuvos ūkininko atstovas”, pažymėjo: „Jos jau suprato, kad reikia moterims geresnio būvio, kad ir jos, moterys, irgi žmonės, irgi Lietuvos pilietės, ir kad joms turi rūpėti, vienodai kaip ir vyrams, tėvynės labas ir mūsų vargų prašalinimas”¹⁰⁹. I moterų suvažiavimo reikšmė buvo ne tik suvažiavimo sušaukimas, moterų sąmonėjimo procesas, bet ir nutarimų priėmimas. Šio suvažiavimo nutarimų įgyvendinimas vyko eta-

¹⁰⁶ Suvažiavimo pageidavimai redakcinės komisijos suredaguoti iš prelegentių ir kitų suvažiavimo dalyvių pasiūlymų, *Moteris ir pasaulis*, 1937, Nr.1-2, p.76.

¹⁰⁷ Org. Komiteto Pirmininkės P. Lozoraitienės žodis uždarant suvažiavimą, *Moteris ir pasaulis*, Nr.1-2, p.79.

¹⁰⁸ Šeši O. Mašiotienės laišakai M. Čilvinskaitei, LMA RS, f.12-1385, l.5.

¹⁰⁹ Mykolas Sleževičius, *Chicago*, 1954, p.25.

pais. Pirmas ir antras nutarimai buvo įvykdyti, atkūrus valstybę, po 1918 metų. Trečiasis nutarimų punktas buvo realizuotas jau 1908 metais. Po suvažiavimo išrinkto komiteto narės nesutarė, kur turėtų būti kuriamos sąjungos centras. Kaunietės norėjo, jog centras būtų Kaune. Vilnietės, nenorėdamos sąjungos atiduoti į kauniečių rankas, juolab, kad šioms įtaką darė kunigai, siūlė moterų sąjungą kurti Vilniuje. Pasidalinus pareigas, komiteto prezidiumas dirbo Vilniuje, o likusi komiteto dalis Kaune.

Klerikalai, turėdami aiškų tikslą šaukiant suvažiavimą, ir jam pasibaigus neatsisakė siekio vadovauti moterų judėjimui. Jų įtakoje pasilikusi Kauno komiteto dalis sutiko su katalikiškos moterų organizacijos steigimo idėja ir todėl į bendrus pasitarimus, kviečiamus Vilniuje Komiteto pirmininkės G. Petkevičaitės, nevyko. Nepaisant vilniečių pastangų išspręsti nesutarimus komitete, išsaugoti vieningą moterų judėjimą kaip stiprią jėgą kovoje už savo pilietines, politines teises, moterų judėjimas skilo. 1908 m. kovo 21 d. Kaune buvo įkurta Lietuvos katalikių moterų draugija, kurios įsteigimą ir įstatus patvirtino Kauno gubernatorius. Socialdemokratai, demokratai ir valstiečių sąjunga turėjo pripažinti, kad Krikščionių demokratų partijos įtaka buvo didesnė kaime ir Kaune negu jų. Vilnietės didesnės organizacijos neįkūrė, o išliko 1905 m. įkurta Lietuvos moterų sąjunga, kurios įstatų carinė valdžia netvirtino, neleisdama veikti dviem moterų organizacijoms. Liberaliosios ir socialdemokratinės moterų judėjimo srovių organizacija „Lietuvos moterų sąjunga“ buvo įregistruota Kaune 1922 metais. Tokiu būdu I moterų suvažiavimas davė pradžią organizuotam moterų judėjimui.

II suvažiavimo sušaukimo tikslas buvo įvertinti moterų organizacijų darbus ir susivienyti bei priimti naujas veiklos gaires. Kadangi buvo priimti tik pageidavimai, o ne nutarimai, galime teigti, kad jokių naujovių moterų judėjime negalėjo būti. Moterų judėjimas ir toliau siekė atgauti savo prarastas teises politiniame šalies gyvenime. Nežiūrint deklaratyvių moterų judėjimo vienybės pareiškimų, jis ir toliau liko susiskaldęs kaip ir po 1908 metų. Be specifinių Lietuvos moterų judėjimui būdingų bruožų, II moterų suvažiavimas atspindėjo ir bendras europines tendencijas: 1) moters vaidmens šeimoje akcentavimas; 2) valstybės noras moteris uždaryti šeimose, atribojant jas nuo politinės veiklos ir paliekant tik visuomeninę; 3) valstybių siekis valdyti moterų judėjimą ir padaryti jį pavaldų vyriausybėms, 4) moterų atleidimas iš darbo.

Išvados

1. 1907 m. Kaune formavosi katalikiškas moterų judėjimo centras, kuris baigė formuotis 1908 m., įkūrus Lietuvos katalikių moterų organizaciją. 1905 m. Vilniuje buvo įkurtas Lietuvos moterų susivienijimas, kuriam vadovavo liberalės-demokratės. Tokiu būdu Lietuvoje susidarė du moterų judėjimo centrai.

2. I moterų suvažiavimas buvo svarbus įvykis tolimesniam moterų judėjimui. Suvažiavime buvo priimti judėjimo uždaviniai: įkurti moterų organizaciją, iškovoti lygias politines teises bei šviesti moteris.

3. I suvažiavimas turėjo didelės reikšmės moterų pilietiniam ir politiniam sąmonėjimui. Moterys suvokė, kad jos pačios yra atsakingos už sau lygių teisių su vyrais visose srityse iškovojimą.

4. I moterų suvažiavime aktyviai reiškėsi partijos. Tai atsiskleidė tiek suvažiavimą rengiant, tiek ir jo metu. Jos siekė įtakoti suvažiavimo priimamus sprendimus ir tuo pačiu moterų judėjimą.

5. Po I suvažiavimo moterų judėjimas skilo į sroves: demokratinę, socialdemokratinę ir katalikiškąją. Katalikiška srovė, kuriai vadovavo kunigai, 1908 m. kovo 21 d. įkūrė Lietuvos katalikių moterų organizaciją. Demokratinė ir socialdemokratinė moterų judėjimo srovės savo organizaciją įregistravo tik 1922 m.

6. II moterų suvažiavimas iškėlė moterų judėjimui šiuos tikslus: reikalavo grąžinti politines teises moterims; siekė suvienyti moterų judėjimą ir priimti 5 metų veiklos planą.

7. II moterų suvažiavime dalyvavo įvairių moterų organizacijų atstovės. Šis suvažiavimas buvo inteligentių suvažiavimas, todėl radikalių nutarimų nepriėmė, tik pageidavimus, skirtus prezidentui ir vyriausybei. Suvažiavime nedalyvavo kaimietės.

8. 1935 m. Vidaus reikalų ministrui priėmus Draugijų įstatymą, partijos II moterų suvažiavime nedalyvavo, tačiau jame buvo ryškus moterų politinis susiskaldymas. Moterų atstovės suvažiavimo metu siūlė diskutuoti politinių teisių ir kitais klausimais.

Virginija Jurėnienė

THE FIRST AND THE SECOND
WOMEN ASSEMBLIES: OUTCOMES
AND OBJECTIVES OF THE
LITHUANIAN WOMEN MOVEMENT

A b s t r a c t

The first and the second women assemblies were a significant social and political event. The importance of the first assembly is evidenced by the participation of the representatives of the created parties in its work as well as their wish to influence further women movement by making it a constituent of the party activity. The first Lithuanian women assembly in 1907 was called Seimas and was compared to the Great Vilnius Seimas of 1905 by the press. The assembly showed that not only women from the intelligentsia and the nobility, but also the working women and farmers understood the position of the woman in society, the importance of the establishment of women organization and women role in the national movement. Though women farmers could not disassociate themselves from their specific concerns and troubles, they

still participated in the movement as conscious citizens. The first women assembly was historically significant not only for its organization and the process of growing women awareness but also for the carried decrees. The realization of the assembly decrees took place in stages. The first and the second decrees were carried out after the re-establishment of the state in 1918. However, after the assembly, the members of the elected committee could not agree about the location of the center of the union. Women from Kaunas wanted to establish the center in Kaunas, whereas women from Vilnius did not want to give the union into the hands of Kaunas women, especially as the latter were influenced by the priests. Therefore, they proposed creating the union center in Vilnius. Having shared the duties, the committee presidium started working in Vilnius and the rest of the committee in Kaunas.

The clerics who had an explicit aim when assembling the women did not refuse to lead the women movement after the assembly as well. The Kaunas committee part, which remained under their influence, agreed with the idea of establishing a Catholic women organization and did not attend the common meetings called by the committee chair Petkevičaitė in Vilnius. Despite the Vilnius women's efforts to solve the conflicts in the committee and secure the united women movement as a powerful force in the fight for the civil and political rights, the women movement split. On March 21, 1908, the Lithuanian Catholic women society was founded in Kaunas. Its establishment was confirmed by the Kaunas governor. Consequently, social democrats, democrats and peasant union had to acknowledge that in the country and Kaunas the influence of the Christian democrats party was stronger than theirs. Vilnius women did not found a larger organization. They remained as the Lithuanian women union established in 1905 which statutes were not approved by the tsarist government, giving no license for two women organization to function. A secular women organization was registered in Kaunas, in 1922. In general, the first women assembly began the organized women movement. What is more, the Lithuanian women movement, the same as in Poland, got under the influence of the clergy.

The aim of calling the second assembly was to evaluate the performance of women organizations, unite and accept new guidelines of activity. Since only requests were expressed but no decrees passed, we can claim that no novelties in the women movement could appear. The women movement persisted trying to regain the lost rights in the political life of the country. In spite of declarative manifestations of the union of the women movement, it remained split as it was after 1908. Beside the specific characteristics of the Lithuanian women movement, the second assembly reflected general European tendencies which were as follows: 1) emphasis on the woman's role in the family; 2) the state's striving to confine women to families, detaching them from political activity and leaving them only social one; 3) women dismissal from work; 4) the objective of states to control women movement and subordinate it to the governments.

Gauta: 2004 04 15

Parengta: 2005 03 31